

УДК 811.112.2'37

Н. В. Романова

СЕМАНТИКА НОВОТВОРІВ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Романова Н. В. Семантика новотворів у сучасному німецькому поетичному мовленні.

У статті розглядається лексична семантика авторських новотворів у сучасному німецькому поетичному мовленні. Виокремлено дві групи слів: композити та субстантивати, що походять генетично від питомих і запозичених елементів. Виділено 14 семантичних типів композитів із питомими основами та один тип із запозиченими, відповідно. Семантика субстантиватів розмаїта: охоплює 11 реєстрів. Доведено ілюстративно, що в контексті авангардних поезій новотвори набувають додаткових відтінків метафоричного значення.

Ключові слова: новотвір, семантика авторського новотвору, іменниковий композит, субстантиват, повноскладений композит, неповноскладений композит.

Романова Н. В. Семантика новообразований в современной немецкой поэтической речи.

В статье рассматривается лексическая семантика авторских новообразований в современной немецкой поэтической речи. Выделено две группы слов: композиты и субстантиваты, происходящие от исконных и заимствованных элементов. Дифференцировано 14 семантических типов композитов с исконными основами и один тип с заимствованными, соответственно. Семантика субстантиватов – разнообразная, охватывает 11 позиций. Иллюстративно доказывается, что в контексте авангардных стихотворений новообразования приобретают дополнительные оттенки метафорического значения.

Ключевые слова: новообразование, семантика авторского новообразования, именной композит, субстантиват, полносложный композит, неполносложный композит.

Romanova N. V. Semantics of innovations in modern German poetic discourse.

Denominating certain objects, people differentiate and classify an objective world according to the most significant features. Individual and original nominations in poetry give an opportunity to reconstruct a linguistic image, identify a lexical-semantic value of word formation subsystem, and define semantic spheres of usage of language units.

The purpose of our study is to analyze semantics of innovations in modern German Bernhard Lierheimer's avant-garde poems. A complex of interacting general scientific and special linguistic methods has been used for compassing the purpose, specifically, inductive and deductive methods, analysis and synthesis, structural and semantic, logical and semantic, contextual, and comparative methods.

Principal findings of the study comprise specification of the definition "innovation", highlighting specific and borrowed new-formed elements, structural and genetic peculiarities of the phenomenon, "parts of speech" division in a verbal fabric of content and factual materials, a lexical and semantic classification of studied language units.

Originality of the findings of the study consists in the following: German avant-garde poetry of the early 21st century was analyzed by Ukrainian philologists for the first time: two groups of individual and original nominations were distinguished for the first time: composites and substantivata. Fourteen semantic types of composites with specific stems and one type with borrowed stem were specified. A register of semantics of substantivata, which comprises eleven positions, was suggested for the first time. It was instantiated that innovations acquire optional shades of metaphorical meaning in the context of avant-garde poetry. Dominant semantic spheres were reconstructed: colour – mental phenomena – human-being. A characteristic of perception of innovations in avant-garde German poetry is original. Differentiation of analyzed lexical units according to the approach of grammatical and lexical-semantic categorization is also original.

As the findings of the study following conclusions were drawn: semantics of new nominations reflects author and persona's encyclopaedic knowledge, their original way of thinking, a new philosophical view of nature and human-being, represents a semantic shift in an objective and an associative world. Both an objective and an associative world are structured in the limits of integrity and determined with sociocultural and psychological and aesthetic factors.

Key words: neologism, semantic of the author's neologism, the composite noun substantive, fully-formed composite, non-fully-formed composite.

Мовленнєві новотвори як репрезентанти індивідуально-авторських номінацій привертають увагу зарубіжних і вітчизняних лінгвістів (праці О. Земської, Ж. Колоїз, О. Ликова, В. Чабаненка та ін.). Поява таких новотворів зумовлена бажанням автора висвітлити певні відтінки й смисли зображуваного поняття. Завдяки лексичним інноваціям у поетичних творах можна реконструювати мовну картину світу, виявити можливості словотвірної мовної підсистеми, окреслити семантичні сфери вживання тощо.

Метою нашої статті є аналіз семантики новотворів в авангардних поезіях Б. Ліргеймера, творчість якого характеризується багатством «почуттів і образів, тісно переплетених із глибоко філософським поглядом на Світ» [7, с. 3].

До новотворів зараховуємо некодифіковані словниками слова й сполучення, утворені за наявними в сучасній німецькій мові моделями та вжитими лише в певному контексті [2, с. 218]. Попередньо зауважимо, що більшість лексем – це іменникові композити, утворені від питомих іменникових основ (*Apfeltraum*), запозичених прикметниково-іменникових основ (*Blowjobs*) і способом зрушення (*Nichtmehrsein*). При цьому питомі іменникові композити поділяємо на повно- та неповноскладені сполучення.

У повноскладених сполученнях перший компонент має форму основи: *Ein **Lackmüsstest** für Liebe* [7, S. 10], у неповноскладених – до основи додається ще й сполучний елемент *-en-*: *Morgen sind alle, die so wie er litten / Zum Tanze bereit in dem **Sternenjahr*** [7, S. 60].

Друга група новотворів охоплює субстантивати (*Vorstellbare, Liebenden*). Ілюстровані й інші субстантивати – результат конверсії, тобто переходу слів у клас іменників із інших граматичних класів без залучення будь-яких словотвірних засобів.

Іменники в німецькій мові, як відомо, супроводжує артикль: означений, неозначений або нульовий. Артикль виконує не тільки семантичні функції – виражає означеність і неозначеність, але й функції граматичні – маніфестує рід, число і відмінок. Крім того, артикль засвідчує належність слова до граматичного класу іменників. Будучи ознакою іменника, артикль стає власне засобом субстантивації.

Спостереження над фактичним матеріалом показало, що субстантивуються насамперед якісні прикметники (*Leichte*), дісприкметники I (*Liebenden*) і II (*Gebären*) та дієслова (*Vergehen*).

Розглянемо більш детально лексичну семантику індивідуально-авторських інновацій, класифікованих за структурно-генетичними ознаками.

Новотвори з питомими основами позначають:

1) метафоричні назви властивостей об'єктів: *Die Zeiten sind nicht immer traurig / Gesichter zieren **Sternspur** / Geschichten sind nicht immer schaurig / Schnell schlägt das Pendel in der Uhr* [7, S. 4], *Doch schlich sich ein ein kleiner Fehler / So wie ein Dieb ganz unbemerkt / Der sich summiert zum **Weltzerstörer*** [7, S. 72];

2) (метафоричні) назви ознак об'єктів: *Hört ihr aus jenem **Apfeltraum** / Die süße Melodie?* [7, S. 8], *Nach Wermut und nach Schierling richt / Der **Uferwind*** [7, S. 8], *Wenn ich an ein **Nebeltal** denke, so sehe ich / Kühlende **Eisperlen** an riesigen Farnwedeln* [7, S. 14];

3) метафоричні назви методів дослідження: *Ein **Lackmustest** für Liebe* [7, S. 10];

4) назви форм об'єктів: *Ungewissenheit, Hannibal, legst du den Samen wohin / In **Sklavennester**, in Kuckuckseier, oder mir in den Mund?* [7, S. 20];

5) назви осіб за характеристикою функцій, поведінкою: *Du bist keine **Märchenerzählerin**, du erzählst / Alles so, dass es wahr ist, alles ist wahr, was erzählt wird* [7, S. 14], *Die sich unter Tannen und Palmen ein Lager geschichtet / Scharren ie Leiber einander, in Scharen die Partner / **Strirnschleuderer**, Reiher, Inder auf Elefanten* [7, S. 20];

6) (метафоричні) назви філософських понять: *So wie die Sonne es gibt, auch ohne das **Menschensein*** [7, S. 20], *Meine Leben ist nur noch **Kunstschläge*** [7, S. 66];

7) назви на означення способів переробки біологічної сировини: *Die kranken Rindere vom letzten Jahr / Hielten Einzug in **Wurstdosen*** [7, S. 22];

8) метафоричні назви субстанцій: *Dein **Altarlicht** ist dunkel* [7, S. 28];

9) назви відтінків фізично-метафоричного часу: *Wenn ich dann die leichten Züge eurer Atmung höre, / die wie ein Morgenkonzert klingeln an einem **Maimorgen*** [7, S. 36];

10) назви біологічних функцій: *sichtbar zum mann geworden sein doch nimmer / die **geschlechterrolle** verstanden haben: endlich / zu lieben verstehen!* [7, S. 42];

11) метафоричні назви необмеженого простору: *Und mit die eine Ente ertränken im Blumenmeer* [7, S. 52];

12) назви кількості об'єктів: *Morgen wandre ich Wandrer eiligen Schrittes / Den mühsamen Hügel bergan / Sternstau des Wandrers Frische erquickend* [7, S. 58];

13) назви небесних тіл: *Das Sternengeviert, das heut hinter Wolken / Nur noch dem Mond entgegen lächelt* [7, S. 60];

14) метафоричні назви дії: *Die Hand in ein Schlangefass reichen* [7, S. 66].

Трапляються і випадки лексичних варіантів уживання новотворів: *Blowjobs mit Liebe geblasen / Sternenspur im Gesicht* [7, S. 10]. У наведеному прикладі *Sternenspur* виражає результат впливу небесних тіл на зовнішність людини. Поява значення «зоряний розпис» зумовлена стилістичним контекстом: перший рядок поезії містить новотвір із англомовних компонентів *Blow + jobs* – «блакитна свідомість». Метафорично раціональне *Blowjobs* підпорядковується почуттєвому *Liebe* і транспортується в космогонічне *Sternenspur*, яке проникає в соматичне *Gesicht*. Художні пошуки охоплюють формально низку семантичних сфер: колір – психіку – психічне явище – небесні тіла – результат. При цьому ініціальні іншомовні елементи – колір і психіка – не стільки формують емоційно-експресивне тло стилістичного контексту, скільки стимулюють його розгортання і реалізацію. Очевидним є вплив запозиченої лексичної семантики на питомі мовні одиниці. Генетична неоднорідність словникової тканини не може не привертати уваги адресата й не впливати на його емоційний стан.

Іменникові композити, утворені за допомогою запозичених основ, як уже зазначалося, належать до найменш чисельних у досліджуваній групі та функціонують із метафоричним значенням психіки.

Метафоричне сприйняття навколишнього світу характерне для творчої людини з образним мисленням [1, с. 32–34]. Образне мислення – це мисленнева діяльність, підґрунтям якої є поняття, «що засвоюються через сприйняття образів» [3, с. 110].

Асоціацію між блакитним кольором і свідомістю можна пояснити з позиції культурних чинників: блакитний колір тлумачиться, *по-перше*, як безкінечність, *по-друге*, як вічність, *по-третє*, як істина, *по-четверте*, як вірність, *по-п'яте*, як віра, *по-*

шосте, як чистота, по-сьоме, як цнотливість, по-восьме, як духовне життя, по-дев'яте, як інтелект [5, с. 334]. Формально асоціації представлено радіально й зорієнтовано на просторово-часові параметри, інформаційні, міжособистісні, естетичні, етичні та духовно-когнітивні, відповідно.

Зрушення відрізняються від повно- і неповноскладених іменників оформленням компонентів, наголосом і єдністю словотвірної основи [4, с. 117].

Оформлення компонентів релевантне морфолого-синтаксичним нормам німецької мови, наприклад: зрушення *Nichtmehrsein* поєднує в собі негативну частку *Nicht*, прислівник міри й ступеня *mehr* та абстрактний іменник *sein* – «буття». Наголос новотвору *Nichtmehrsein* – «смерть» узагальнений централізований: *Du redest vom Nichtmehrsein wollen, das kränkt mich, / Und ich denke an uns Hand in Hand* [7, S. 16].

Міркування автора-ліричного героя про небуття *Nichtmehrsein* перегукується з новим космічним філософським поняттям «Хаос», інтерпретація якого пов'язана з «особливою формою існування, що має індивідуальний розвиток і свою власну *Ierapxiю*» [3, с. 180]. Звідси імпліцитна зацікавленість стихією вогню як охоронця життя та експліцитна десакаралізація символу християнської віри – хреста на тлі діалектичної єдності «чоловіче начало – жіноче начало»: *Dann entzünden wir ein Feuer, was uns nur mit Mühe gelingt, denn / Alles ist von einem klebrigen Film der Feuchte umgeben, doch / Die trockenen Späne, die wir von den Kreuzen brechen / Lassen den Reisig brennen, den wir zusammengereicht haben. / Und ich denke an uns Hand in Hand* [7, S. 16].

За зрушенням *Wortzwischenräumen* вимальовується складне поняття «друкування тексту», що вживається на позначення тісного зв'язку автора-ліричного героя із інформаційним простором: *Ich befinde mich aber in den Wortzwischenräumen* [7, S. 70].

Семантика особового займенника *Ich* у наведеному прикладі еквівалентна сполучці *ein großer Dichter*, семантика новотвору *Wortzwischenräumen* виражає сукупність вмістилища та водночас обмеження локусу матеріалізованої думки поета. Простежується протиставлення значущості *Ich* сукупності вмістелищ *Wortzwischenräumen* та ідея зіткнення антропоцентризму *aber* і соціалізації *in den*. Важливу роль при цьому відіграють екзистенційність *befinde* та внутрішній світ людини *mich*, які й

опосередковують наведену антонімічність та слугують орієнтиром і критерієм в оцінюванні щільності зв'язку між творчою особистістю та обсягом використаної інформації.

Серед семантики субстантиватів виявлено:

1) вагу: *du hast genug das bittre Zeug getrunken / das **Leichte** schwer wird, das **Schwere** wird jetzt leicht* [7, S. 12];

2) смак: *und als ich sprang, verlor ich das **Bittre** mir im Munde* [7, S. 12];

3) процес: *Alles riecht nach verhaltenem **Gebären** und Vergehen* [7, S. 14];

4) динаміку часу: *Alles riecht nach verhaltenem Gebären und **Vergehen*** [7, S. 14];

5) субстанцію: *So wie Hannibal, der unvergleichliche Strategie / Mit den Augen grub **Schlüpfriges** aus den giftigen Sümpfen* [7, S. 20];

6) емоційний стан: *Auf die Hirne gebundenes Brot, erinnernd, erfahrend / Das **Einsame** macht die Liebenden aus* [7, S. 20];

7) сукупність об'єктів (носіїв емоційного стану): *Auf die Hirne gebundenes Brot, erinnernd, erfahrend / Das **Einsame** macht die **Liebenden** aus* [7, S. 20];

8) сенсорику: *Das nicht allzu häufige **Sehen** der Sterne / Macht meine Seele ganz wund* [7, S. 30];

9) уявлення: *Töne unberedt. In der Dunkelheit / Verlassen die Gedanken das **Vorstellbare*** [7, S. 38];

10) обсяг уявлення: *Hinter den Grenzen des **Vorstellbaren** / hantieren unsere Gedanken un gelenk* [7, S. 38];

11) знайомство: *Oder: Eine Ladung zum **Kennenlernen*** [7, S. 70].

Упадає в око абстрагованість ілюстрованої семантики субстантиватів, її реалізація у трьох часових площинах: майбутньому *wird*, минулому *verlor* і теперішньому *rieht*. Крім того, виявлено семантичну поліфункціональність мовних одиниць – означеність *das Leichte*, неозначеність *Schlüpfriges* і невизначеність *nach verhaltenem Gebären*. Означеність характеризується граматичним і типовим синкретизмом відмінків. Граматичний синкретизм відмінків репрезентують форми називного *das Leichte schwer wird* і знахідного *verlor ich das Bittre* відмінків однини. Типовість відмінків співвідноситься із родовим *Hinter den Grenzen des Vorstellbaren* і давальним *Oder: Eine Ladung zum Kennenlernen* відмінками однини.

Неозначеність зводиться лише до граматичного синкретизму відмінків і постає у вигляді особового закінчення означеного артикля середнього роду однини називного й знахідного відмінків *Schlüpfriges*. Невизначеність характерна для субстантиватів, що вживаються без артикля, містять узгоджене означення і прийменник давального відмінка *Alles riecht nach verhaltenem Gebären und Vergehen*.

Особливого статусу в досліджуваних поезіях набувають час і субстанції. Час постає як межа між небуттям і буттям, як естетична міра невидимого й видимого та як романтична лінійка життя *Maimorgen*. Субстанції розглядаються імпліцитно крізь призму двох різновидів оцінки: модусної та емоційної. Модусній оцінці зі шкалою «приємне – неприємне» підпорядковується земля *Schlüpfriges*, емоційній – зі шкалою «позитив – негатив» – світло *Altarlicht*. Крім того, оцінка землі персоніфікована історично і функціонально *Hannibal*, що можна кваліфікувати умовно як перевагу рідкої субстанції *Schlüpfriges* над духовною *Altarlicht*. Для наведених субстанцій у сиву давнину була характерна емотивна оцінка зі шкалою «добре – погано» [6, с. 5].

Отже, сучасне німецьке поетичне мовлення запозичує почасти ідеї старовини та інтерпретує їх у світлі реалій соціально-психологічного буття. Саме реалії, точніше, їхня значущість і зумовлюють певне ставлення автора-ліричного героя до навколишнього світу.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження індивідуально-авторських новотворів у сучасному німецькому поетичному мовленні, можна зробити такі висновки: семантика нових номінацій відображає енциклопедичність знань автора-ліричного героя, його неординарний тип мислення, новий філософський погляд на природу і людину, репрезентує семантичні зрушення у предметному світі та асоціативному. І предметний, і асоціативний світ структуруються в межах цілісності та детерміновані соціально-культурними й психологічно-естетичними чинниками. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в можливості зіставного дослідження семантики індивідуально-авторських новотворів у поетичному й художньому або публіцистичному мовленні.

Література

1. Бабій І. Вторинна номінація кольору в художній картині світу / І. Бабій // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць]. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – Вип. 11. – С. 31–34.
2. Жарко С. Словотвірні особливості індивідуально-авторських номінацій у творах О. Гончара / С. Жарко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. 12. – С. 217–221.
3. Секлитова Л. А. Словарь космической философии / Л. А. Секлитова, Л. Л. Стрельникова. – М. : Амрита-Русь, 2004. – 208 с.
4. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М. : ЛИЯ, 1953. – 376 с.
5. Тресиддер Дж. Словарь символов / Джек Тресиддер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 448 с.
6. Die Bibel Altes und Neues Testament / [hrsg. im Auftrag der Bischöfe Deutschlands, Österreichs, der Schweiz, des Bischofs von Luxemburg, des Bischofs von Lüttich, des Bischofs von Bozen-Brixen]. – Freiburg : Herder, 1993. – 1460 S.
7. Lierheimer В. Manchmal sehe ich die Sterne Лирхаймер Б. Иногда я вижу звёзды / В. Lierheimer Б. Лирхаймер ; [пер. с нем. И. Лирхаймер и Ю. Топунова]. – Херсон : Айлант, 2008. – 76 с.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2015 р.